

УДК 22.015

ББК 83.3 (4 Укр.)

ГАЛИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ ЯК РЕЛІГІЙНА, МОВНА, ЛІТЕРАТУРНА ТА ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТКА 1144 РОКУ

В. С. Ідзьо

Український Університет, м. Москва, www.u-u-m.boom.ru;

моб:(8) 0974962240; E-mail: vsidzo@mail.ru

У статті розглядається історична пам'ятка української релігійної культури, літератури та мови «Галицьке Євангеліє» 1144 року. Основний акцент зроблено на вивченні мови написання Галицького Євангелія, історичної долі від часу написання в стародавньому Галичі до виявлення на зберіганні у Москві.

Ключові слова: *Галицьке Євангеліє, слов'янські письмена, українська мова, сербо-хорватська мова, Галич, Москва.*

Галицьке Євангеліє має розмір 23x16 см, обсяг 260 аркушів. Оправа – дошка, обтягнута м'якою шкірою. Текст написано на пергаменті. На кожному аркуші 24 рядки тексту, який розташовано в один стовпець, лише на аркушах 1-3 – у два стовпці.

Що стосується письма, то Галицьке Євангеліє виконане прямим уставом гарного чіткого малюнку, який є не дуже щільний. Висота літер 3 міліметри. Характерні накреслення: у літери Ъ – коромисло широке, праве плече довше за ліве, розміщене майже на рівні верхньої лінії рядка, щогла ледь виступає за цю лінію. Перемичка у літери М не провисає за рядок, щогли трохи нахилені вгору до середини; перетинка в ІЄ – на середині літери; в И – трохи вище середини; перетинка в И розміщена трохи вище середини літери, в Н іде від верхньої частини лівої до низу правої щогли, на зразок латинської N; літера Ч написана у вигляді чаші, симетрично розміщеної на прямій ніжці; Ж досить широке, розлоге, діагональні лінії перехрещуються на вертикальній щоглі трохи вище її середини. Дослідник Я. Ісаєвич вважає, що Галицьке Євангеліє 1144 року написано сербо-хорватською мовою [1, 95].

Галицьке Євангеліє має дві вставки. На аркуші 229 – рамка П-подібної форми, плетена, розфарбована чотирма кольорами: темно-коричневим, синім, жовтим і червоним. На аркуші 242 – прямокутна рамка, в яку вписані три кола, заповнені стилізованими рослинними мотивами; кольори ті ж самі, за винятком червоного.

У тексті Галицького Євангелія на аркушах 3, 69, 112 і 180 чотири великі рукописні ініціали візантійського типу, виконані кіноварним контуром і розмальовані жовтою та зеленою фарбами. Є багато дрібних ініціалів, виконаних циноброю на аркушах 1-228, або з додаванням синьої фарби, як це помітно на аркушах 229-256. На аркуші 260 – закінчення у

вигляді невеличкої плетеної смужки. На звороті цього аркуша – кіноварний рисунок грифона.

Галицьке Євангеліє 1144 року складається зі змісту, чотирьох євангелій, синаксара – аркуші 229-240, місяцеслова – аркуші 242-256, євангельських читань на особливі випадки – аркуші 257-260.

Що стосується мови, то Галицьке Євангеліє має свої характеристики. Основу його складають слова, притаманні для Півдня Русі, чи староукраїнські слова. Особливості сполучень літер: «жч», «шч» та «жд» як, наприклад, слова: «дждь», «дждить», «рждь», «дошч» притаманні сербо-хорватській мові. Також вживається «уо» замість «въ» – «уопрашаю». Також у Галицькому Євангелії є властиві тільки його мові написання закінчень слів: «ле», «ью», «ли», «ию», «или», після «ц» постійно пишеться «а» – «отца» (аркуші 47, 73, 122, 127 та інші), «слепца» – аркуші 107, 226 та інші. Після «ч» також пишеться «а» – «чаша», «чашю», «хр» пишеться часто замість «кр» «хрѣстити», «хрѣститель», «хрещень» та інші.

В Галицькому Євангелії є приписки. Так, на аркуші 228 внизу запис переписувача: «В льто SXHB (тобто 6652 або 1144) написаша са книги Н (Наличі), 50 дньи октабра, а скончашаса в 9 ноабра».

Є ряд пізніших записів. Так, на аркуші 111 уставом XIV століття: «...от своєя пазухы не повинны никому жек где им бог дасть льжати где моя рука положить тому бога молити за здорове Якова Артииья Иваана Львоньгья. Ходора Домьны Мр (?) Хотимье Савы Ильь Григорья Натальь...» [4, 222-229].

На аркуші 228 скорописом XVI століття написано: «В лето 7083 а от рожества Христова 1576 месяца июня 12-я Геденон Балабан епископ Галицкии Львовский и Каменца Подольского в сее время наехал на столец напристольное тетр. Оно же свидетельствуется положено быти 800 лет давних».

На тому ж аркуші є запис півуставом XVII століття: «Лето 7187, а от рожества Христова 1679 ноябрия 28, на знаменах аз смененный Дософфеи архиепископ и митрополит Сучавский и всься Молдавии иекзарх Плагион и местодържитель Севастийского да отслется сие святое евангелие на свое место на Крылос бо яко мы же сведители 6652 бяше тогда от създания егда написеся уже суть минули 535 лет греческаго же царства 2-го лета Иоана Комнина Константиноградскаго».

У кутику верхньої дошки оправи кіноварний запис власника рукопису XVII століття: «Евангелие на пергамине справщика иеромонаха Тимофеа а как писана тому 555 лет по 207 год».

Поряд ще іншим почерком, також XVII століття: «а в книгохранительную палату в прием написана в 207 году» [5, 62-65].

На аркушах 3-29 тією ж рукою: «Сия книга евангелие справщика иеромонаха Тимофея взята на печатной двор после его смерти в 207 году со иными его Тимофеевыми греческими книгами».

Є ще декілька дрібних приписок, у тому числі латинською та польською мовами XVII-XVIII століть.

Наведені приписки дають можливість реконструювати історію Галицького Євангелія, виданого в Крилосі у 1144 році.

Так, записи стверджують, що Галицьке Євангеліє було виявлено у 1576 році львівським єпископом Гедеоном Балабаном у церкві Крилоса (тепер с. Крилос Галицького району Івано-Франківської обл.).

У 1679 році новим власником Галицького Євангелія стає молдавський митрополит Досифій. Їдучи до Москви, він мав намір повернути Галицьке Євангеліє «на своє місце на Крылос». У Москві митрополит Досифей передав Галицьке Євангеліє на реставрацію чи з метою переписати московському ієромонаху Тимофію, справщику «Печатного двору», який через тривалість друкування так і не віддав Галицьке Євангеліє його попередньому власнику. Після смерті Тимофія в 1699 році Євангеліє було передано у бібліотеку московського Печатного двору.

В 1788 році Галицьке Євангеліє стало власністю Синодальної бібліотеки. Як засвідчує відомча книга Синодального управління, в розпорядженні бібліотеки в ХІХ-ХХ століттях, окрім Ізборніка Святослава 1073 року та інших стародавніх книг, було і Галицьке Євангеліє 1144 року.

Синодальна бібліотека Московського Патріархату (РПЦ) була ліквідована Радянською владою у 1918 році. Як засвідчують радянські джерела, всі цінні книги бібліотеки, у тому числі і Галицьке Євангеліє 1144 року, з 1920 року знаходяться в Московському Державному історичному музеї. Оригінал Галицького Євангелія 1144 року Московським Державним історичним музеєм не видається.

Оглядове вивчення Галицького Євангелія розпочав М. Карамзін, який у своїй «Історії держави Російської» дав коротку характеристику письма Галицького Євангелія та опублікував уривок тексту [6, 494-496].

У 1822-1823 роках тексти Євангелія обговорювали в переписці О. Х. Востоков та К. Ф. Калайдович [8, 44-45]. Вони проаналізували опубліковані уривки письма Галицького Євангелія, порівняли їх з болгарськими стародруками [7, 28, 30, 104-105].

У радянський час Галицьке Євангеліє знаходилось у «спецховищі» і майже не вивчалось.

У висновку слід наголосити, що Галицьке Євангеліє є одним з найстародавніших достовірних пам'яток історії і культури українського народу, яке з 1144 року не перевидавалося і досліджувалось (лише фрагментарно) російськими та радянськими вченими [3, 145, 203]. Таку ситуацію слід негайно виправляти і вводити до наукового обігу цю рідкісну пам'ятку історії та культури України-Русі ХІІ століття. Маємо надію, що за клопотанням Вченої ради Українського університету м. Москви Галицьке Євангеліє може бути видане зі сховища з метою факсимільного передруку, що надасть можливість його подальшого дослідження [2, 137-138].

Література

1. Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Руси. – М., 1973. – № 1.

2. Ідзьо В. Галицьке Євангеліє. 1144-2004 // Науковий вісник Українського історичного клубу. – 2004. – Т.10.
3. Ідзьо В. Галицька держава: процеси етнотворення та становлення (III-XII ст.). – Львів: Камула, 2005.
4. Ідзьо В. Релігійне культура Європи та зародження, становлення і розвиток християнства на території України. – Львів: Ліґа-Прес, 2007.
5. Ідзьо В. Галицьке Євангеліє як мовна, літературна та історична пам'ятка 1144 року // Українознавець. – Львів, 2007. – Ч. V.
6. Карамзин М. История государства Российского. – Т. I. – СПб, 1816.
7. Калайдович К.Ф. Иоанн, экзарх Болгарский. – СПб, 1824.
8. Переписка Востокова. – СПб, 1873.

«HALYC'KE EVANHELIE» AS HISTORICAL, LITERATURE AND LINGUISTIC TREASURE FROM 1144

V.S. Idzio

*Ukrainian University, Moscow, www.u-u-m.boom.ru;
mob: (8) 097 4962240; [E-mail: vsidzo@mail.ru](mailto:vsidzo@mail.ru)*

In the article the author studies Ukrainian historical, religious, cultural and linguistic treasure from the year 1144 «Halyc'ke Evanhelie» (Evanhelie from Halych Region). Main part of this work is concentrated on the study of the language of Halyc'ke Evanhelie as well as on the historical events which took place from the time of writing of Halyc'ke Evanhelie till the time of finding it in Moscow.

Key words: *Halyc'ke Evanhelie, Slavic texts, Ukrainian language, Serbo-Croatian language, halych region, Moscow.*